

Омеляненко Алла Володимирівна, м. Бердянськ.

Методичне забезпечення наступності в розвитку комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку.

Постановка проблеми. Проблема наступності між дошкільною та початковою шкільною освітою залишається однією з найскладніших і невирішених у загальній освіті. Тривалий час вона обговорюється на різних рівнях: серед науковців і практиків, фахівців органів управління освіти і педагогів, батьків. Ключовими є протиріччя між провідними лініями виховання і навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Дошкільна освіта є неодмінною складовою системи безперервної освіти, вона має власне призначення, характерні цілі та завдання. Сьогодення поставило перед дошкільною освітою орієнтир на світовий рівень формування конкурентоздатної особистості, спроможної грамотно, аргументовано доводити власні переконання, логічно, послідовно, зв'язно викладати свої думки в різноманітних життєвих ситуаціях. Усі аспекти формування комунікативної компетентності, від закладу дошкільної освіти до вищої школи, взаємопов'язані між собою, але єдність двох ланок – дошкільної та початкової шкільної – посилюється додатково, адже вони символізують початок становлення мовної особистості кожної окремої дитини. І від того, наскільки вдалим буде цей початок у закладі дошкільної освіти, наскільки результативно застосує набуте дитиною в дошкільному віці, поширить, розвине й удосконалить учитель початкових класів, рівно настільки в майбутню життєву програму дитини буде закладено одне з найважливіших базових умінь, що визначає загальну життєву успішність – уміння спілкуватися.

Аналіз досліджень з проблеми. В нормативних документах, наукових та методичних джерелах наступність між ланками системи освіти розглядається як умова успішного здійснення безперервної освіти.

Вчені Б.Ананьєв, Ш.Ганелін, С.Годнік розглядають наступність як зв'язок та узгодженість компонентів та етапів освітнього процесу. Означене поняття характеризується усвідомленням засвоєного матеріалу на новому, вищому рівні, розширенням утворених зв'язків, підвищенням їх якості.

Принцип наступності як один із найголовніших психолого-дидактичних принципів, передбачає тісні взаємозв'язки дошкільної ланки освіти та початкової школи. Саме у взаємозалежності та взаємній орієнтації двох послідовних ланок, на думку А.Богущ, О.Запорожця, Т.Ковальчук, З.Плохій, А.Попової, О.Савченко, полягає неперервність, наступність навчання, розвитку та виховання.

Психологи Л. Венгер, П. Гальперін, О. Запорожець глибоко переконані, що «вузьке, обмежене розуміння наступності як зовнішнього узгодження, встановлення зовнішньої відповідності в навчально – виховній роботі дошкільного закладу та школи є надзвичайно незадовільним, акцентувати

увагу необхідно на внутрішньому, органічному зв'язку загального фізичного та духовного розвитку на межі дошкільного та шкільного дитинства»[3,с.29].

У визначенні поняття наступності відправною точкою, на думку багатьох педагогів, психологів слугують такі характеристики: зв'язок між старим та новим в процесі розвитку, збереженням та перенесенням найістотніших елементів на наступні сходинки розвитку.

Наступність в українській дошкільній лінгводидактиці Т.Котик розуміє як необхідну умову безперервності розвиваючого навчання мови між дошкільною та шкільною ланками освіти, що забезпечується взаємозв'язком усіх компонентів лінгводидактичної системи: мети, змісту, методів, засобів, форм [4,с.174].

Мета статті – висвітлити внутрішній зв'язок у змісті, методах, формах організації діяльності у дитячому садку і молодших класах школи щодо забезпечення цілісності процесу навчання дітей складати розповіді - роздуми.

Викладання основного матеріалу дослідження свідчить, що з поміж цілої низки існуючих у лінгводидактиці методів та прийомів прийнятих для розвитку в дошкільників зв'язного монологічного мовлення дослідники (О. Білан, А. Богуш, Л. Ворошніна, Н. Гавриш, А. Зрожевська, С. Ласунова, О. Монке, Т. Постоян, Н. Семенова, Н. Харченко, О. Ушакова) називають спостереження, екскурсії, бесіди і розповіді за змістом картинок, читання творів художньої літератури та їх переказ, дидактичні ігри, моделювання, мовні логічні завдання, самостійне розповідання.

В дослідженнях А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Гурович, О. Запорожця, Н. Карпінської, О. Монке, О. Ушакової, Л. Фесенко показано можливості впливу творів на розвиток сприймання й усвідомлення художніх творів, який відбувається поступово: від установлення легко усвідомлених зв'язків до простих причинових та аналізу мотивів вчинків персонажів, розуміння основного змісту твору, його проблеми.

Серед мотивів, які позитивно впливають на зв'язність дитячого мовлення А. Бородич, Г. Кудріна, М. Львов, Н. Маліновська, І. Морозова називають читання художніх творів різних за жанрами, бесіду за змістом прочитаного, переказ.

Використання з навчальною метою різних засобів з їх специфічними дидактичними функціями забезпечує інформаційне, емоційне збагачення сприймання, мислення дитини дошкільного віку. Вплив зорових засобів навчання (іграшки, предмети, речі, картинки, моделі, схеми, ілюстрації, на розвиток зв'язного мовлення вивчали О. Білан, А. Бородич, Н. Харченко, А. Зрожевська, В. Гербова, Л. Глухенька, Н. Зубарева, З. Істоміна, М. Коніна, Е. Короткова, С. Ласунова, Т. Постоян, Н. Смольнікова. У цих дослідженнях встановлено, що наочність має велику пізнавальну, естетичну, виховну цінність, виступає інформаційним джерелом для розвитку зв'язного мовлення.

Гра надає величезні можливості для розвитку мовленнєвих навичок та вмінь. Використання мовленнєвих ігор та ігрових вправ. На думку Н. Гавриш, Н. Семенової, О. Смірної, Є. Струніної, О. Ушакової,

Л. Шадріної допомагає дітям складати власні розповіді, коли дитина не просто відтворює відомі їй мовленнєві одиниці, а вибирає. комбінує їх кожного разу по новому.

У відповідності до етапів експериментальної методики введено три групи мовленнєвих ігор та вправ, які спрямовані на досягнення певної мети навчання: формування у старших дошкільників уміння виділяти істотні ознаки предметів та явищ, причинно-наслідкові зв'язки між ними, навчання складання цілісного роздуму, що складається з тези, доведення та висновку, використання різновидів мовленнєвих засобів зв'язку між структурними частинами.

Проблему навчання молодших школярів складанню різних типів тексту, зокрема роздуму, висвітлено в дослідженнях Л. Варзацької, М. Вашуленко, Н. Головань, І. Головки, Д. Дубовіс, А. Ємець, А. Зимульдиної, Л. Міненко, Р. Нікольської.

Особливості висловлювань типу міркування з лінгвістичної точки зору проаналізовано в дослідженні Р. Нікольської. Для характеристики міркування розроблено критерії: обсяг висловлювання, синтаксична будова, засоби зв'язку окремих частин в структурі міркування – тези та аргументів, аргументів між собою, мовленнєві засоби, які виражають узагальнення в міркуванні. Автор указує, що мета навчання не в складності тексту роздуму самого по собі, а в поясненні причини будь-якого факту чи обґрунтованні висловленої думки в певній мовленнєвій ситуації.

У дослідженні А. Зимульдиної вивчено дидактичні умови розвитку зв'язного мовлення шестирічних учнів. До програми навчання введено знання про тематичну єдність тексту, основну думку, межі та місце речень в зв'язному висловлюванні.

Навчання молодших школярів складати твори-роздуми шляхом формування ряду специфічних умінь та навичок за допомогою вправ розвиваючого характеру запропоновано І. Головки. Методика передбачає комунікативно-діяльнісний підхід до формування початкових умінь і навичок молодших школярів складати твори-міркування. Автором створена з урахуванням тісного взаємозв'язку мислення і мовлення класифікація тренувальних вправ, в якій відображені етапи формування розумової активності: кумуляція, діагностика, мотивація та усвідомлення способу мисленнєвої діяльності[2].

Результати проведеного нами констатуючого експерименту свідчать, що в роздумах відмічається явне переважання простих речень або підрядних частин складнопідрядних речень, які не забезпечують повного, логічного завершення тексту. Діти не використовували модальні слова (я гадаю, я думаю, мені здається), вставні слова (по-перше, по-друге). Практично були відсутні в мові лексичні форманти (взагалі, таким чином), які узагальнюють роздуми, організують висновок. Мікротеми діти розкривають слабо.

У старших дошкільників спостерігаються стійка тенденція несформованості мовленнєво-мисленнєвих навичок і вмінь в установці зв'язків між реченнями тексту, необізнаності про структуру роздуму,

незнання мовленнєвих засобів зв'язку, яка відображається на якості їх роздуму як зв'язного монологічного тексту.

Нами була запропонована експериментальна модель навчання старших дошкільників складання роздумів в різних видах діяльності (навчально-мовленнєвій, пізнавально-мовленнєвій, художній, ігровій), яка складається з трьох етапів: підготовчого, ознайомлювального і діяльнісного[6,с. 34-37.]

Метою першого етапу (підготовчого) було накопичення сенсорно-інформаційного досвіду, на сонові якого діти виокремлюють характерні ознаки явищ, предметів природи і соціального кола, а також забезпечення естетичного сприйняття художніх творів.

Метою другого етапу (ознайомлювального) було навчання дітей складання роздумів як суцільного зв'язного висловлювання, яке має тезис, аргументацією, висновок, формування у дошкільників вмінь використовувати різноманітні засоби для зв'язку структурних частин.

Третій етап (діяльнісний) був спрямований на формування у старших дошкільників вмінь самостійно складати роздум в різних видах діяльності, творчо використовувати наявну інформацію – змістовну обізнаність для активізації роздуму в нових видах діяльності.

Експериментальні данні свідчать про позитивні зміни в сформованості навичок складати роздуми дітьми експериментальної групи : значно збільшилася кількість дітей з високим (38%) і достатнім (45%) рівнями, і відповідно, знизилася кількість дітей з середнім (13,5%) і низьким (4%) рівнями.

Результати контрольного експерименту показують, що переважна кількість (83%) старших дошкільників самостійно склали роздум на запропоновану тему,що складався з двох аргументів,вони подавалися дітьми послідовно,логічно,зв'язано. В структурі розповідей діти чітко виокремлювали три частини: теза,де називається проблема,доказ,в якому сконцентрована аргументація та висновок. Більше половини дітей використовували в роздумі повну,детальну аргументацію. Послідовність в доказах забезпечувалась за рахунок використання дітьми модально – вставних слів,сполучників. Діти після навчання між реченнями роздуму встановлювати ланцюговий, паралельний зв'язки.

Експериментальне навчання показало, що для ефективного розвитку зв'язності мовлення дітей шостого року життя необхідні педагогічні умови: використання комунікативних ситуацій з метою збагачення дитячого мовлення та формування уміння складати розповідь-роздум та ознайомлення зі структурою роздуму та способом використання зв'язку між реченням та частинами; проведення спеціальних мовленнєвих ігор та вправ,спрямованих на розвиток семантики дитячого мовлення та засобу зв'язку у розповідях-роздуму.

Висновки. Експериментальна модель Результати контролю експерименту виявили позитивний вплив експериментального навчання на розумовий та мовленнєвий розвиток дітей старшого дошкільного віку.

Дослідження створює основу для подальшого вдосконалення методики розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку та забезпечення наступності у навчанні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку складати розповіді-роздуми.

Література

1. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика:теорія і практика. - Запоріжжя : Просвіта, 2000. – 216с.
2. Головка І.А. Формування у молодших школярів початкових умінь і навичок складати твори – міркування. Аврореф. дис. ... Канд. пед. наук. – К., 1999, - 16с.
3. Венгер Л.А. Восприятие и обучение. – М. : Педагогика. – 1973. – 29с.
4. Котик Т.М. Українська дошкільна лінгводидактика: історія, здобутки, перспективи. – Одеса: СВД М.П.Черкасов , 2004. -174с.
5. Ушакова О.С Развитие речи дошкольников. – М.: Издательство Института Психотерапии, 2001. – 29с.
6. Омеляненко А.В. Навчання дітей старшого дошкільного віку складати розповіді-роздуми: монографія / А. В. Омеляненко. – Донецьк: Юго-Восток, 2009. – 196 с.